

Týral Antonín Zápotocký spoluvězně?

Co říkají dokumenty z nizozemského Národního archivu o poválečném obvinění komunistického funkcionáře

MICHAL STEHLÍK

Antonín Zápotocký (1884–1957) stál déle než půl století u historických okamžiků naší země a v některých případech byl i sám jejich aktérem. Není proto divu, že v jeho životopise najdeme také mnoho nejasností a fám. Největším otazníkem jeho kariéry je obvinění z válečných zločinů, kterých se měl dopustit v koncentračním táboře Sachsenhausen na nizozemských spoluvězních.

Informace o tom, že Antonín Zápotocký měl týrat své nizozemské spoluvězně v koncentračním táboře Sachsenhausen, se objevila bezprostředně po válce.¹ V obecném povědomí se udržela celá desetiletí, přestože nebyla podložena žádnými dokumenty. Dnes již víme, že existují materiály, které minimálně část tohoto obvinění vyvracejí. V srpnu 1946 reagovalo nizozemské vyslanectví na kolující fámu nótou, kterou adresovalo československému ministerstvu zahraničí a tisku. V ní se píše: „Nizozemská ambasáda vyjadřuje svou úctu a dovoluje si informovat ministerstvo zahraničních věcí, že dnes

První snímek Antonína Zápotockého po návratu z koncentračního tábora, 29. května 1945
Foto: ČTK

předala následující deklaráci tiskové agentuře ČTK s prosbou, aby byla dále poskytnuta do všeho československého tisku. Z důvodu, že se Československem šíří informace, že poslanec Zápotocký měl týrat nizozemské občany vězněné v koncentračním táboře Sachsenhausen, a že proto nizozemská vláda

požádala o jeho vydání, prohlašuje nizozemské vyslanectví v Praze, že vláda Jeho Veličenstva o vydání Zápotockého nepožádala. Vyslanectví si dovoluje dodat, že nizozemskému ministerstvu spravedlnosti nejsou známy žádné skutečnosti týkající se pana Zápotockého a nebyla proti němu přijata ani žádná

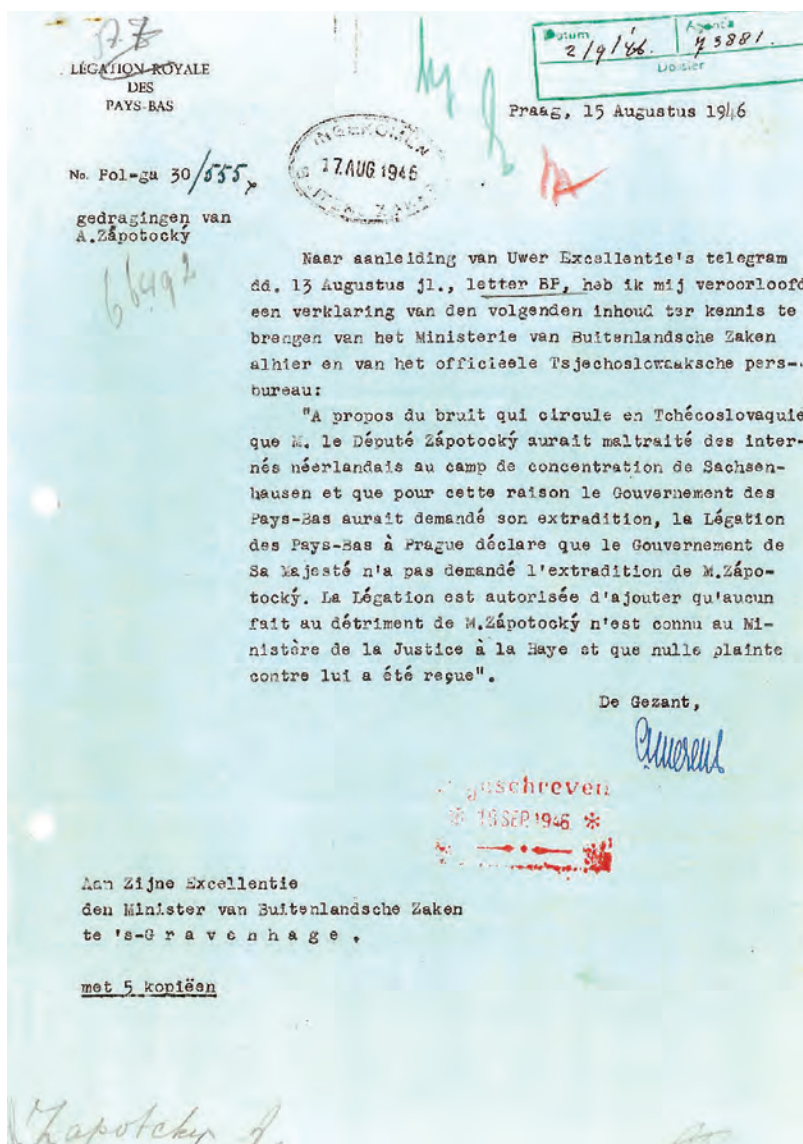
¹ V koncentračním táboře byl Antonín Zápotocký vězněn od března 1940 do dubna 1945. ŠUMBEROVÁ, Ludmila: *Antonín Zápotocký*. Praha, Horizont 1974, s. 87–92.

žaloba.² Dokument stejného obsahu je uložen také ve fondech nizozemského Národního archivu.

Navzdory tomuto dementi Zápotockého obvinění z válečných zločinů z veřejného prostoru nezmizelo. V roce 2017 zpřístupněné dokumenty americké Central Intelligence Agency (CIA) obsahují množství materiálů, v nichž se objevuje Zápotockého jméno. Našemu tématu se věnuje hlášení z 23. září 1948, kdy byl americkými zpravodajci přeložen obsah tehdy již opět ilegálního časopisu se slavnou okupační tradicí *V boj*. Překlad prvního čísla z roku 1948 hovoří nejen o vyzývání tradice prezidentů Masaryka či Beneše, ale objevuje se zde také ona tradovaná informace o Zápotockém. „Antonín Zápotocký [...] kápo v koncentračním táboře Oranienburg, o jehož vydání jako válečného zločince

V roce 2017 zpřístupněné dokumenty americké Central Intelligence Agency (CIA) obsahují množství materiálů, v nichž se objevuje Zápotockého jméno

žádala holandská vláda, protože mučil holandské politické vězně.“³ Informace zde není nijak komentována a rozebírána. S podobnou zprávou přišla po zvolení Antonína Zápotockého prezidentem také agentura AP, která v březnu 1953 publikovala krátký článek svého vídeňského korespondenta Ricarda O'Regana konstatující bez dalšího, že hlavou státu se stal člověk hledaný Holanďany pro válečné zločiny. „Premiér Antonín Zápotocký, 68letý bývalý vězeň koncentračního tábora, doložitelně hledaný pro válečné zločiny holandskou vládou, byl zvolen

Faksimile nóty nizozemského vyslanectví v Praze, která vyvrací fámu, že nizozemská vláda žádá o vydání Antonína Zápotockého Foto: Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR

prezidentem Československa.“⁴ Článek dále jen popisuje průběh jeho rychlé a jednoznačné volby. V roce 2003 odvysílal Český rozhlas Radiožurnál rozhovor s emigrantem Jaroslavem

Čáslavským, který tvrdil, že v roce 1945 měl v rukou spis dokazující válečné zločiny Zápotockého. Šlo především o fotografie, které měly ukazovat Zápotockého v pozicích

2 Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, f. Generální sekretariát – A 1945–1954, k. 151. Dokument z 15. 8. 1946 je psán francouzsky a shoduje se s holandským textem uloženým v nizozemském Národním archivu. Překlad autor.

3 Freedom of Information Act, dokument č. CIA-RDP82-00457R001900030009-3, Clandestine Publication V boj z 23. 9. 1948 – viz <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R001900030009-3.pdf> (citováno k 13. 4. 2021). Překlad autor.

4 Agentura AP, Vídeň, 21. 3. 1953.

mučitele vězňů. Ke svědectví nejsou žádné další důkazy, navíc autor vzpomínek přišel v rozhovoru s pointou, že poté, co ofotografoval tento třaskavý spis, předal ho dr. Miladě Horákové, cituji: „No, tak já jsem ty mikrofilmy, teda jeden a ten spis, odnes' do toho auta, bylo to na takzvaným Škandál place, tam stála ta černá limuzína, okénko se srolovalo, tam seděla doktorka Horáková. Já jsem jí ten mikrofilm a ty spisy předal. A tím to pro mě končilo v této fázi.“⁵ Vzhledem k tomu, že nemáme k tomuto svědectví jakýkoliv další doklad, nehledě na „špionážní“ pointu s dr. Horákovou, považuji tento pramen za málo důvěryhodný.

Řezal pantofle

Edice vzpomínek studentského činovníka, právníka, účastníka druhého odboje a politického vězně Josefa Šárky (1918–2008) obsahuje zajímavé informace o postavení Antonína Zápotockého v koncentračním táboře, včetně jeho tradovaného „vztahu“ s Holanďany. Šárka zmiňuje odpor holandských katolíků vůči nacistům i komunistům, což mohlo vést k vzájemné nevráživosti se Zápotockým. Konkrétně píše: „Příklad uvádím, že i když někdo někoho uhodil, nemusilo to býti ve zlém úmyslu [...]. Holanďané na komandu byli katolíci. Holanští ka-

tolíci, na rozdíl od holandských protestantů, nespocovali s nacisty. [...] Holanští katolíci nenáviděli nacisty i komunisty. Mohla to být i tato skutečnost, že Zápotockého (sic), který se netajil svým komunistickým smýšlením a své názory na rozdíl od ostatních, kteří se o politice mluvit báli, otevřeně projevoval, byl proto Holanďany nenáviděn. Zápotocký, když se ho někdo již v osobožené vlasti ptal, zda řezal Holanďany, odpověděl, že řezal ‚Holanďany‘, to je dřevěné pantofle.“ Šárka na roli Antonína Zápotockého v táboře vzpomíná poměrně podrobně a na informace o jeho podílu na násilí vůči spolupovězňům hledí s nedůvěrou.⁶

Dokumenty z nizozemského Národního archivu k žádosti československého občana z roku 1990 o informace k činnosti Antonína Zápotockého za války
Foto: Nationaal Archief, Haag

5 Host Jany Klusákové. Jaroslav Čáslavský – Čech žijící už 40 let na Floridě. *Radiožurnál*, 21. 9. 2003 – viz <https://radiozurnal.rozhlas.cz/jaroslav-caslavsky-cech-zijici-uz-40-let-na-floride-6260337> (citováno k 13. 4. 2021).
6 ŠÁRKA, Josef: *Studentské hnutí odporu*. Karolinum, Praha 2019, s. 77.

Pro potvrzení či vyvrácení tohoto tradovaného příběhu jsou logicky nejdůležitější údaje od nizozemské strany. Po roce 1948 se problém na dlouhou dobu zakonzervoval, protože postavy komunistického „panteonu“, mezi něž Zápotocký patřil, byly nedotknutelné. Teprve společenská změna konce roku 1989 dovolila znovu hledat doklady pro toto tvrzení.

Bezprostředně po konci komunistické vlády – ale ještě před volbami roku 1990 – tak byla nizozemským úřadům podána žádost o informace. V nizozemském Národním archivu se nachází složka se jménem Zápotocký, která byla až do letošního roku dlouhá desetiletí nepřístupná. Materiál však neobsahuje očekávatelné výbušné doklady o Zápotockého válečných zločinech. Uchovává žádost československého občana J. Ž. z ledna 1990, který napsal nizozemské ambasádě: „Prosím o sdělení, zda je pravda, že po válce v r. 1945 žádalo Holandsko o vydání Antonína Zápotockého, pro bestiální zacházení s Holanďany v koncentračním táboře někde v Německu, kde Zápotocký dělal kápa (pomocníka gestapa). Tuto informaci potřebuji pro předvolební kampaň O[bčanského] Fora. P.S.: Pro vaši informaci – tento komunistický prezident ČSSR nechal v uranových dolech v Jáchymově povraždit více než 100 000 (sic) politických vězňů. Pováždění byli ihned, anebo v krátké době ozářeni.“⁷ Pro atmosféru přelomu osmdesátých a devadesátých let je jistě zajímavá poznámka, že žadatel by informaci rád využil ve volební kampani.

Nizozemské úřady se žádosti věnovaly na úrovni ministerstev spravedlnosti a zahraničních věcí v únoru 1990. Právě ministerstvo zahraničí doporučilo ministerstvu spravedlnosti následující znění vskutku diplomatické odpovědi, která pak byla zaslána žadateli: „Na danou otázku můžete panu [...] odpovědět následovně. Ministerstvo nemůže poskytnout tyto informace soukromému občanovi. Pouze

V nizozemském Národním archivu se nachází složka se jménem Zápotocký, která byla až do letošního roku dlouhá desetiletí nepřístupná

v případě, že by příslušné soudní orgány podaly oficiální žádost o vzájemnou právní pomoc v rámci trestního řízení, bylo by možné posoudit, zda by bylo možné takové žádosti poskytnout spolupráci.“⁸ Archivní bomba se tedy nekoná, v této donedávna tajné složce se dokumenty o vyšetřování Antonína Zápotockého nizozemskou justicí nenalézají.⁹

Střípek do životopisu

Vezmeme-li tedy v úvahu vše, co máme v „kauze Antonína Zápotockého“ dosud k dispozici – na jedné straně tradovaný příběh a na druhé straně paměti či úřední doklady – především vyjádření nizozemské

ambasády z roku 1946, je velice nepravděpodobné, že by se danou fámou podařilo doložit nějakým překvapivým pramenem. V mediálním prostoru a v mediální logice bylo v minulosti jistě zajímavé a lákavé propojovat Zápotockého negativní roli po roce 1948 (ostatně i z mezidobí let 1945–1948) s válečným zločinem, ale pro takto černobílý příběh „válečného zločince“ prostě a jednoduše nemáme doklady.

Bude proto dobré s „holandskou kartou“ v osudech Antonína Zápotockého pracovat s odstupem. Je to možná jen drobná korekce (doposud nezpracovaného) životopisu druhého „dělnického prezidenta“, ale každý střípek, jehož podstatou bude kritické zhodnocení faktů, a nikoliv přepisování a další tradování fám, je důležitý. pd

Michal Stehlík (1976) je náměstkem generálního ředitele Národního muzea. Zaměřuje se na moderní české a slovenské dějiny, dějiny střední Evropy ve 20. století, národnostní politiku a české dějiny po roce 1945. Je kurátorem či autorem mnoha výstavních projektů, pro Český rozhlas připravuje pořady zabývající se českými dějinami 20. století. V letech 2006–2014 byl děkanem Filozofické fakulty UK a v letech 2007–2012 členem Rady ÚSTR. Knižně vydal např. *Babické vraždy 1951* (Academia, Praha 2016).

7 *Nationaal Archief*, Haag, Holandsko, Inventaris van archiefbescheiden van het Ministerie van Justitie betreffende Oorlogsmisdadigers, (1945) 1950–1995 (2002), Inventory number 277, R 63/90/01 (Zápotocký).

8 Tamtéž. Překlad autor.

9 Nizozemsko založilo v roce 1945 speciální institut pro dokumentaci a vyšetřování válečných zločinů a holocaustu NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies. I zde se nachází „složka“ Zápotocký, ale jde pouze o jeden novinový výstřížek, v němž je po smrti připomněl komunistický deník *De Waarheid* 19. 11. 1957 jako politického vězně.